

Türkiye Yüzyılı, Erişilebilirlik Yüzyılı (2002–2025)

Özet

Türkiye, 2002 sonrasında “yardım merkezli” yaklaşımdan hak temelli engellilik çerçevesine geçti. Bu dönüşüm; hakların korunması, erişilebilirlik ve eşit katılım için hukuki, kavramsal ve operasyonel düzeyde kalıcı değişiklikler getirdi.

Ne Değişti?

Engellilik, bireyin “kusuru” olarak değil; kişinin uzun süreli özellikleri ile çevrenin ya da engel yaratan kuralların kesişimi sonucu ortaya çıkan bir eşitsizlik durumu olarak ele alınmaktadır. Bu bakış açısıyla çözüm; bireyi değiştirmeye odaklanmak yerine, engel üreten mekânların, hizmet tasarımlarının ve kuralların dönüştürülmesine yönelmiştir.

Dolayısıyla gerçek ilerlemenin; erişilebilir şehirlerin oluşturulması, kapsayıcı eğitim uygulamalarının yaygınlaştırılması, makul düzenlemelerin hayata geçirilmesi ve ayrımcılıkla mücadelenin güçlendirilmesi gibi bütünlüklü adımlarla mümkün olduğu yaklaşımı güçlenmiştir.

Nasıl Uygulanıyor?

Erişilebilirlik bir standarttır:

2013'ten bu yana illerde faaliyet gösteren erişilebilirlik izleme ve denetim komisyonları; kamuya açık binaları, alanları ve toplu taşıma araçlarını düzenli olarak incelemekte ve uygun olanlara erişilebilirlik belgesi vermektedir.

Kapsayıcı eğitim esastır:

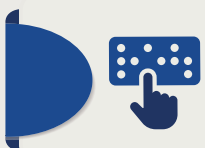
Öğrenciyi sisteme uydurmak yerine, eğitim ortamı öğrencinin ihtiyaçlarına göre düzenlenmektedir.

İstihdamda şeffaf süreçler uygulanır:

EKPSS (2012) ile kamuda merkezî yerleştirme yapılmakta; özel sektörde ise kota sistemi ve teşvik mekanizmaları kullanılmaktadır. Ayrıca 2014'ten bu yana kota üzerindeki veya kota yükümlülüğü bulunmayan istihdam için işverenin sigorta primi %100 oranında desteklenmektedir.

Makul düzenleme:

Ekran okuyucu yazılımlar, esnek çalışma saatleri veya erişilebilir toplantı ortamları gibi uyarlamalarla, eşit katılım ve çalışma hayatı desteklenmektedir.

Yol Haritası

Engelsiz 2030 Vizyonu ve Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı (2023-2025), erişilebilirliği kamu hizmetlerinde kaliteli hale getirmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda; fiziksel çevre, ulaşım, dijital hizmetler, eğitim, istihdam ve adalet gibi tüm alanlarda erişilebilirliğin ölçüldüğü, raporlandığı ve sürekli iyileştirildiği bir standart oluşturulması hedeflenmektedir.

Sonuç

2005 tarihli 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun ve 2009'daki CRPD (Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi) onayıyla şekillenen bu yapı, sosyal yardıma dayalı anlayıştan hakların korunması ve eşit yurttaşlığa doğru kesin bir yön değişimini ifade etmektedir. Bu bilgi paketi, söz konusu dönüşümün ana çerçevesini ve 2002-2025 dönemindeki somut çıktılarını özet bir şekilde aktarmayı amaçlamaktadır.

Giriş

Dünyadaki genel tabloya bakıldığında, uluslararası karşılaştırmalar bugün dünya nüfusunun yaklaşık %15'inin (1.200.000.000) engellilikle yaşadığını göstermektedir. Türkiye'de ise kullanılan tanım ve ölçüm yöntemlerine göre oranlar zaman içinde değişiklik göstermektedir: 2002'de yapılan geniş ölçekli bir çalışma¹, engelli oranını %12,29 olarak bildirirken, 2011 Nüfus ve Konut Araştırması ise bu oranı, 3 yaş ve üzeri nüfusta “en az bir alanda ciddi güçlük” ölçütüne göre %6,9 olarak açıklamıştır.²

“Engellilik” kavramının çerçevesi günümüzde temelli bir zeminde netleşmiştir. Engellilik; bireyin uzun süreli fiziksel, zihinsel, entelektüel veya duyuşsal özellikleri ile çevredeki engellerin etkileşimi sonucu toplum yaşamına eşit katılımının kısıtlandığı durumları ifade eder. Bu anlayış, odağı bireyin kendisinden uzaklaştırarak “engel üreten mekânlara, kurallara ve hizmet tasarımlarına” yönelmektedir. Bu nedenle gerçek çözümler, yalnızca bireye yönelik desteklerden değil; erişilebilir şehirlerin inşası, kapsayıcı eğitim, makul uyarlamalar ve bu alanda ayrımcılıkla mücadele gibi yapısal adımlardan doğmaktadır.

Günümüzde küresel ölçekte yaşanan doğal afetler ve savaşlar, engellilikle yaşayan kişi sayısını ve bu kişilerin ihtiyaçlarını artırmaktadır. Bu nedenle risk azaltma, hazırlık, müdahale ve yeniden inşa süreçlerinin, en baştan itibaren erişilebilirlik esas alınarak tasarlanması gerekmektedir. Türkiye'nin 6 Şubat 2023 depremleri gibi büyük afetlerde edindiği deneyimler, afet yönetiminin her aşamasında engelli bireylerin bilgilendirme, tahliye, barınma, sağlık ve psikososyal destek hizmetlerine eşit erişiminin hayati önem taşıdığını somut biçimde ortaya koymuştur.

2002 sonrasında Türkiye'nin politika mimarisi, insan hakları temelli bu yaklaşım doğrultusunda gelişmiş; hak odaklı ve kapsayıcı çerçeve güçlenmiştir. Bu çerçevenin yol haritasını oluşturan “Engelsiz 2030 Vizyonu”, erişilebilir yapıları çevre ve ulaşım, dijital kamu hizmetleri, eğitim, istihdam, adalet, sosyal koruma, medya ve afet yönetimi gibi birçok alanda ölçülebilir hedefler belirlemektedir. Bu vizyonun uygulama boyutu olan “Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı (2023–2025)” ise amaç–hedef–eylem–gösterge zincirini açık biçimde ortaya koymakta, merkezî ve yerel idarelerle, sivil toplum ve akademi arasında güçlü bir eşgüdüm mekanizması kurmaktadır. Bu çerçevede erişilebilirlik vurgusu, 2025 yılında 16 Mayıs'ın ‘Ulusal Erişilebilirlik Günü’ ilan edilmesiyle resmî bir nitelik kazanmış; böylece erişilebilirlik devlet politikalarında görünür ve kurumsal bir zemine oturmuştur.

1 Türkiye İstatistik Kurumu. (2002). *Türkiye Özürlüler Araştırması*. Ankara: TÜİK.

2 Türkiye İstatistik Kurumu. (2013). *2011 Nüfus ve Konut Araştırması – Engellilik*. Ankara: TÜİK.

Bu bilgi paketi, söz konusu çerçeveyi bütüncül biçimde sunmayı hedeflemektedir. 2002- 2025 döneminde hukuki zeminde nelerin değiştiğini; eğitim, istihdam, sağlık ve sosyal destek alanlarında yerleşen modelleri; şehirlerin ve dijital hizmetlerin nasıl erişilebilir hâle geldiğine yönelik uygulamaları; kültür ve spora katılımı gündelik yaşamın nasıl dönüştüğünü ve 2030 ufkunda belirlenen yol haritasını, veriler ve somut örneklerle adım adım ortaya koymaktadır.

ENGELLİ KİMLİK KARTI

1998'den bu yana,
%40 ve üzeri engelli raporuna sahip bireyler için hak ve hizmetlere erişimi kolaylaştıran **Engelli Kimlik Kartı** uygulanmaktadır.

28 Ağustos 2021 itibarıyla
kart başvuruları **e-Devlet** üzerinden de alınmaya başlanmıştır.

Bu kapsamda Ağustos 2021-2024 döneminde:
234.588 kişi e-Devlet üzerinden
başvuru yaparak engelli kimlik kartı sahibi olmuştur.

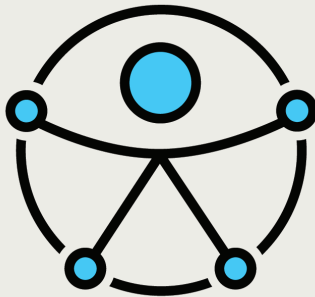
Kaynak: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Hukuki Düzenlemeler

Türkiye’de engellilik alanındaki hak temelli dönüşümün temelini, 2005’te kabul edilen 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun oluşturmaktadır. Bu kanun, ilk kez erişilebilirlik ve eşit katılımı kamu politikasının açık hedefi haline getirerek; eğitimden istihdama, sağlıktan kamu hizmetlerine erişime kadar tüm alanlarda “ayrımcılık yasağı, makul düzenleme ve erişilebilirlik” ilkelerini sistematik olarak yerleştirmiştir. Eğitimde “öğrenciyi sisteme uydurmak” yerine eğitim ortamını öğrenciye uyduran kapsayıcı yaklaşımın yasal temeli bu düzenleme ile belirginleşmiş; kamuda ve yerelde hizmet sunumu için bağlayıcı bir çerçeve oluşturmuştur.

Bu iç çerçevenin uluslararası dayanağı Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi (Convention on the Rights of Persons with Disabilities - CRPD)’dir. 2006’da kabul edilen sözleşme, Türkiye tarafından 2009’da onaylanmış ve yürürlüğe girmiştir. CRPD; engelliliği bireysel bir “kusur” olarak değil, birey-çevre etkileşiminde ortaya çıkan toplumsal bir hak meselesi olarak tanımlar. Bu yaklaşım, ulusal mevzuat ve uygulamaların yardım veya sosyal refah merkezli yaklaşımdan uzaklaşarak hakların korunması, izlenmesi ve raporlanması sorumluluğunu esas alan bir yapıya dönüşmesini sağlamıştır.

Erişilebilirliğin sahadaki karşılığını, Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği (2013) ile kurulan komisyonlar ve Erişilebilirlik Belgesi mekanizması oluşturmaktadır. Bu kapsamda kamuya açık binalar, açık alanlar ve toplu taşıma hizmetleri düzenli olarak denetlenmekte; uygun bulunan birimlere belge verilmektedir. Bu sayede erişilebilirlik, hukuki bir düzenlemenin ötesine geçip, sürekliliği ölçülen ve raporlanan bir kamu standardına dönüşmüştür. Son yıllardaki veriler, denetim sayılarının ve belgelendirmenin düzenli arttığını; sistemin ülke genelinde işler hâle geldiğini göstermektedir. Bu yapının teknik standardı, TS 9111 (Binalarda Erişilebilirlik Gerekleri)’nin 2023 güncellemesiyle güncel uluslararası ölçütlerle uyumlu hale getirilmiştir; **Erişilebilirlik Logosu** ve **ERDEM (Erişilebilirlik Değerlendirme Modülü)** gibi araçlar uygulayıcılar için ortak bir dil sağlamaktadır.

ERDEM
Erişilebilirlik Değerlendirme Modülü

Çalışma yaşamında engelli bireylerin istihdamını düzenleyen temel hükümler, kamu ve özel sektör için ayrı yükümlülükler getirmektedir. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 53. maddesi kamu kurumlarına en az %3 engelli memur çalıştırma yükümlülüğü getirmektedir. 4857 sayılı İş Kanunu'nun 30. maddesi ise özel sektörde %3, kamu işyerlerinde %4 engelli işçi kotası öngörmektedir. Kota uygulamasının takibi İŞKUR tarafından yapılmaktadır; 2012'de başlayan E-KPSS ile kamuda engelli istihdamı şeffaf ve merkezî bir yerleştirme sürecine kavuşmuştur. 2014'te yapılan değişiklikle, kota fazlası ya da yükümlü olmadığı hâlde engelli istihdam eden işverenlere işveren prim desteği %100'e çıkarılmış; böylece ilave istihdamı özendiren bir teşvik mimarisi kurulmuştur. Açık işgücü piyasasına geçişte zorlanan gruplar için **Korumalı İşyerleri** modeli yönetmelikle desteklenmiş; 2022 değişikliğiyle kuruluş ve işletme eşiği düşürülerek modelin yaygınlaşması hedeflenmiştir.

AB'de 28 Haziran 2025'ten itibaren uygulanmaya başlanan Avrupa Erişilebilirlik Yasası (2019/882), e-kitap, biletleme, bankacılık, e-ticaret ve bilgisayar/akıllı cihazlar gibi ürün ve hizmetler için erişilebilirlik gereklerini tanımlar. Türkiye'de geliştirilen dijital içerik ve ürünlerin bu gerekliliklerle uyumlu olması, özellikle AB pazarına yönelik üretim ve hizmetlerde uyumluluk, birlikte çalışabilirlik ve kullanıcı deneyimi açısından somut bir avantaj sağlar.

Engelli bireylere yönelik ayrımcılıkla mücadele ve eşitlik boyutu ise Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) başta olmak üzere kurumların düzenli raporlarıyla desteklenir; istihdamda makul düzenleme, kamu hizmetlerinde erişilebilir başvuru ve iletişim kanalları gibi konular şikâyet-inceleme-yaptırım üçgeninde somutlaşmaktadır. Böylece yasal metinler, yalnızca "iyi niyet beyanı" olmaktan çıkıp uygulaması ölçülen bir güvenceye dönüşmektedir.

ENGELLİLİK ALANINDA HAK TEMELLİ MİMARİ

Hukuki temel:

5378 sayılı Kanun ve CRPD
ile hak temelli çerçeve.

Standart ve süreç:

TS 9111, denetim-belgelendirme sistemi,
ERDEM ve erişilebilirlik logosu.

Çalışma hayatı ve teşvikler:

Kamu-özel kota, EKPSS,
prim destekleri ve Korumalı İşyerleri.

Bu bütün, eğitimden ulaşım, dijitalden istihdama kadar tüm alanlarda erişilebilirliği kamu hizmetinin varsayılan kalitesi haline getirmeyi hedefleyen 2030 vizyonuna sağlam bir zemin hazırlamaktadır.

2005–2025 Döneminde Engellilere Yönelik Hukuki İyileştirmeler

Yıllar	Uygulamalar	Ne değişti?	Niçin önemli?	Nasıl çalışır?
2005	5378 sayılı Kanun	Hak temelli ulusal çerçeve kabul edildi; eğitim, istihdam ve kamu hizmetlerine erişim ilkeleri tanımlandı.	Tüm sonraki yönetmelik ve denetim mekanizmalarının dayanağı oldu.	Geçici maddelerle erişilebilirliğin izlenmesi/denetlenmesi görevlendirildi; eğitim hakkı “bütünleştirici” ilkeyle güvence altına alındı.
2009	CRPD’nin Türkiye’de onayı	BM Engelli Hakları Sözleşmesi yürürlüğe girdi	Eşitlik, erişilebilirlik ve ayrımcılıkla mücadele için raporlama/izleme yükümlülüğü doğdu.	Taraf devlet raporları ve ulusal koordinasyon süreçleriyle politikaların takibi yapılmaktadır.
2013	6462 sayılı Kanun (Terminoloji)	“Özürlü/sakat” ibareleri “engelli/engellilik” olarak güncellendi.	Dil, hak temelli çerçeveye uyumlu hâle geldi; uygulama metinleri buna göre revize edildi.	
2013	Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği	İllerde Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Komisyonları kuruldu.	Kamuya açık binalar, açık alanlar ve toplu taşımanın sistematik denetimi başladı.	Uyumlu birimlere Erişilebilirlik Belgesi verilmektedir; yıllık plan ve formlarla çevrimiçi izleme yapılmaktadır.
2014	Engelli istihdam teşviki	Özel sektörde kota fazlası ya da yükümlü olmadığı hâlde engelli çalıştıran işverenlerin SGK işveren primi desteği %50’den %100’e çıkarıldı.	Yalnızca “kota doldurma”nın ötesine geçip, kota üzerinde istihdamı da cazip kılarak ilave engelli istihdamını finansal olarak destekledi.	İstihdam edilen engelli için işverenin prim hissesi tamamen karşılanmaktadır; İŞKUR ve SGK üzerinden uygulanmaktadır.
2014	(Tamamlayıcı)– Girişimcilik hibeleri	Engelli ve eski hükümlülerin kendi işini kurma projeleri başlatıldı.	Engellilerin bağımsız gelir ve girişimcilik kanalı güçlendi.	Proje türüne göre üst limitli hibe sürecini; İŞKUR yürütmektedir..
2018	Bütçe izleme düzeni (Erişilebilirlik faaliyeti)	Program bütçesinde “Engellilerin Erişilebilirliğinin Sağlanması” kısmı açıldı.	Erişilebilirlik harcamaları izlenebilir oldu; il/bakanlık düzeyinde planlama kolaylaştı.	
2021	Erişilebilirlik belgelendirme	Denetim–belgelendirme uygulaması yaygınlaştı.	İzleme sisteminin sahadaki çıktısı görünür oldu.	
2023	TS 9111 revizyonu & erişilebilirlik logosu	TS 9111 standardı güncellendi; erişilebilirlik logosunun kullanım alanı genişletildi.	Fiziksel ve dijital erişilebilirlikte tek dil/tek işaret yaklaşımı güçlendi.	
2023–2025	Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı	8 politika alanı–31 hedef–107 eylem için 316 faaliyet takvime bağlandı.	Politika–uygulama–izleme döngüsü yönetim şemasına kavuştu.	

Eğitim ve Katılım

Türkiye, 2002 sonrasında eğitimde “öğrenciyi sisteme uydurmak” yerine eğitim ortamını öğrenciye uyduran kapsayıcı yaklaşımı benimsedi. Kapsayıcı eğitim, erken çocukluktan yükseköğretime kadar her kademedede makul uyarlamalar, destek eğitim hizmetleri ve öğrencinin ihtiyacına göre düzenlenen bireyselleştirilmiş eğitim planları ile yürütülmektedir. Çerçevenin fikrî kaynağı, “okullar herkes içindir” ilkesini getiren uluslararası kapsayıcı eğitim anlayışı; ulusal düzeyde ise 5378 sayılı Kanun ve ilgili yönetmeliklerle somutlaşmıştır.

Kaynaştırma/bütünleştirme uygulamaları bu anlayışın temel yapı taşıdır. Millî Eğitim Bakanlığı verilerine göre 2022-2023 döneminde örgün özel eğitim kapsamında 500 binden fazla engelli öğrenci bulunmaktadır ve bu öğrencilerin büyük bölümü kaynaştırma yoluyla genel eğitim sınıflarında eğitim almaktadır. İlkokul düzeyinde yüz binlerce, ortaokul ve lise düzeyinde ise on binlerce öğrenci bu uygulamanın içinde yer almaktadır. Ayrıca, ihtiyaç olduğunda özel eğitim sınıfları ve özel eğitim okulları seçenekleri de sunulmaktadır. Bu tablo, “ayrı mekân” yerine birlikte öğrenme pratiğinin ana akım haline geldiğini göstermektedir.

RAM’ler (Rehberlik ve Araştırma Merkezleri), tanılama, yönlendirme ve izleme süreçlerinin düğüm noktasıdır. RAM’ler, öğrencinin en uygun eğitim ortamını (kaynaştırma, özel sınıf ya da özel okul) ve gerekecek destek hizmetleri (destek eğitim odası, yardımcı teknolojiler, rehberlik) birlikte planlamakta; aile-okul-öğretmen hattında koordinasyonu sağlamaktadır. Bu yapı sayesinde, öğrencinin gelişimi belirli aralıklarla yeniden incelenerek eğitim planı güncellenmektedir.

Yükseköğretime geçişte de öğrencilerin katılımını kolaylaştıran adımlar artırılmış durumdadır. Gençlik ve Spor Bakanlığı’na bağlı yurtlarda, %40 ve üzeri engeli bulunan öğrencilere öncelikli ve ücretsiz barınma hakkı tanınmaktadır. Burs, barınma ve ulaşım desteğinin birlikte sunulması, şehir dışına giden öğrenciler için önemli bir kolaylık sağlamaktadır. Üniversitelerde kurulan erişilebilirlik komisyonları ve birimleri ise kampüs, kütüphane ve sınav düzenlemelerine yönelik makul uyarlamaları koordine ederek öğrencilerin eğitim sürecini daha sorunsuz hâle getirmektedir.

Eğitim içeriklerinde ve kullanılan dijital araçlarda erişilebilirlik artık temel bir gereklilik hâline gelmiştir. Ders videolarına altyazı ve Türk İşaret Dili desteği eklenmesi, görsel materyallerde alternatif metin ve uygun kontrast kullanılması,

e-yayınların erişilebilir PDF ya da EPUB formatında hazırlanması giderek standartlaşmaktadır. Pandemi döneminde hızlanan dijitalleşme süreciyle birlikte, uzaktan eğitim materyallerine eklenen altyazı ve TİD katmanları bugün artık kalıcı uygulamalara dönüşmüş durumdadır. Öğretmenler ve içerik geliştiricileri için hazırlanan erişilebilirlik kılavuzları ve düzenlenen uygulamalı atölyeler ise bu standartların sınıf içinde günlük kullanım alışkanlığına dönüşmesini kolaylaştırmaktadır.

Okul dışındaki katılım alanları da bütün tablonun önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Belediyeler ve Bakanlıklar tarafından yürütülen gençlik merkezleri, sanat ve bilim atölyeleri, teknoloji programları ve spor kursları; erişilebilir mekânlar ve uygun iletişim yöntemleriyle desteklendiğinde, öğrencilerin arkadaşlık ilişkileri kurmasına, üretim yapmasına ve kendini ifade etmesine geniş bir zemin sağlamaktadır. Böylece eğitim, yalnızca sınav ve notlarla sınırlı kalmamakta; öğrencilerin toplumsal hayata güvenli bir şekilde adım attığı bir sürece dönüşmektedir.

Eğitim ve katılım başlığında Türkiye'nin rotası, birlikte öğrenmeyi merkezine alan kapsayıcı modeldir. RAM'lerin koordinasyonu, kaynaştırmanın yaygınlığı, yükseköğretimde barınma ve burs destekleri, dijital erişilebilir içerikler ve okul dışı imkânlar, her öğrencinin kendi hızında, aynı dünyanın içinde ilerleyebilmesine hizmet etmektedir.

Örgün Eğitimde Özel Eğitim Öğrencileri Tablosu

Öğretim Yılı	Örgün Eğitimdeki Toplam Özel Eğitim Öğrenci Sayısı
2014/15	259.282
2015/16	288.489
2016/17	333.598
2017/18	353.610
2018/19	398.815
2019/20	425.774
2020/21	425.816
2021/22	472.686
2022/23	507.804
2023/24	559.725
2024/25	602.729

Kaynaştırma (Bütünleştirme) Eğitimi Tablosu

Öğretim Yılı	Kaynaştırma Öğrenci Sayısı
2014/15	183.221
2015/16	202.541
2016/17	242.486
2017/18	257.770
2018/19	295.697
2019/20	318.300
2020/21	319.881
2021/22	357.319
2022/23	384.250
2023/24	426.990
2024/25	462.327

İstihdam ve Ekonomi

Türkiye’de 2002 sonrasında istihdam alanında hedef, engellilere yönelik iş ilanı açmanın ötesine geçmiş; engelli bir adayın o işe gerçekten erişebilmesi, işe başladıktan sonra çalışma ortamında kalıcı olabilmesi ve adil bir şekilde ilerleyebilmesi de önem kazanmıştır.

2012’den beri uygulanan merkezî yerleştirme sistemi (E-KPSS), kamuya giriş sürecini daha açık hâle getirmektedir. Kurumlar ihtiyaçlarını önceden bildirmekte; adaylar ise eğitim durumlarına göre düzenlenmiş sınav ve tercih adımlarıyla, herkes için geçerli kurallara dayanan bir yerleştirme sürecinden geçmektedir. Böylece işe giriş, açık ve denetlenebilir bir sisteme dayanmaktadır.

Kota ve teşvikler kamu ve özel sektörde istihdamın omurgasını oluşturmaktadır. Özel sektörde %3, kamu işyerlerinde %4 engelli işçi ve kamu personeline asgari %3 engelli memur yükümlülüğü, 2014’ten beri kota fazlası ya da yükümlü olmadığı hâlde istihdam eden işverene %100 işveren primi desteğiyle güçlendirilmektedir. Kısacası hedef, işveren tarafından kotanın doldurulmasıyla yetinmeyip ilave istihdamı da cazip kılmaktır.

Korumalı iş yerleri, geçişi zor olan gruplar için güvenli bir başlangıç sunmakta ve imkân oldukça açık işgücü piyasasına geçiş için köprü görevi görmektedir. 2022’de yapılan sadeleştirmeler kuruluş ve işleyiş eşiklerini düşürerek daha çok işletmenin engelli bireylere kapı aralamasını sağlamaktadır. Bu yaklaşımın bir uzantısı olarak 2025 yılında korumalı işyerlerine sağlanan destek tutarı da 500.000 TL’den 720.000 TL’ye yükseltilmiştir. Bu şekilde hem kapasite artışı hem de işleyişin sürdürülebilirliği için önemli bir mali kolaylık sağlanmıştır.

Girişimcilik ve hibe programları kendi işini kurmak isteyenler için gerçek bir kaldıraç rolü görmektedir; ekipman, erişilebilir tefriş ve başlangıç sermayesi desteği, “maaşlı çalışma”nın yanında bağımsız gelir ve esnek çalışma seçeneklerini mümkün kılmaktadır. Proje eğitimleri ve mentorluk, bu yolculuğu daha ayağı yere basan bir plana dönüştürmektedir. Bu bağlamda 2025 yılında engelli girişimciler için verilen hibe desteği 400.000 TL’den 580.000 TL’ye çıkarılarak, kendi işini kurmak isteyen engelli bireyler açısından önemli ve teşvik edici bir adım atılmıştır.

İş yerinde makul düzenlemeler günlük pratiğe yerleşmektedir; ekran okuyucu yazılımlar, işitme cihazıyla uyumlu toplantı sistemleri, sessiz çalışma alanları ve esnek saatler artık işin gereği olarak görülmektedir. Pandemiyle hızlanan uzaktan/hibrit çalışma, ulaşım ve mekânsal engelleri azaltarak işe erişimi somut biçimde kolaylaştırmıştır.

Mesleki rehabilitasyon ve beceri uyumu “işe giriş” kadar işte kalış ve ilerlemeyi de hedeflemektedir. Erken yönlendirme, iş koçluğu, işbaşı eğitim ve düzenli izleme, beceriyi gerçek iş talebiyle eşleştirerek işe alınmayı, işte kalmaya ve ilerlemeye yönelik kalıcı performansla dönüştürmektedir.

Vergi ve ulaşım hakları ise işe erişimin ilk halkasını tamamlamaktadır; gelir vergisi indirimleri, araç-gereçte vergi avantajları ve ücretsiz/indirimli toplu taşıma imkânı, özellikle büyük şehirlerde “işe gidip gelme” engelini küçültmektedir.

Kurulan bu yeni mimari, istihdam kapısını engelli bireylere adilce açmakta, içeride kalmayı mümkün kılmakta ve ilerlemeyi teşvik etmektedir. 2030’a giderken hedeflenen; bu yapıyı bölgesel farkları azaltacak şekilde ince ayarlamak, sektör-beceri eşleşmesini hızlandırmak ve her işyerinde erişilebilirliği “varsayılan kalite” haline getirmektir.

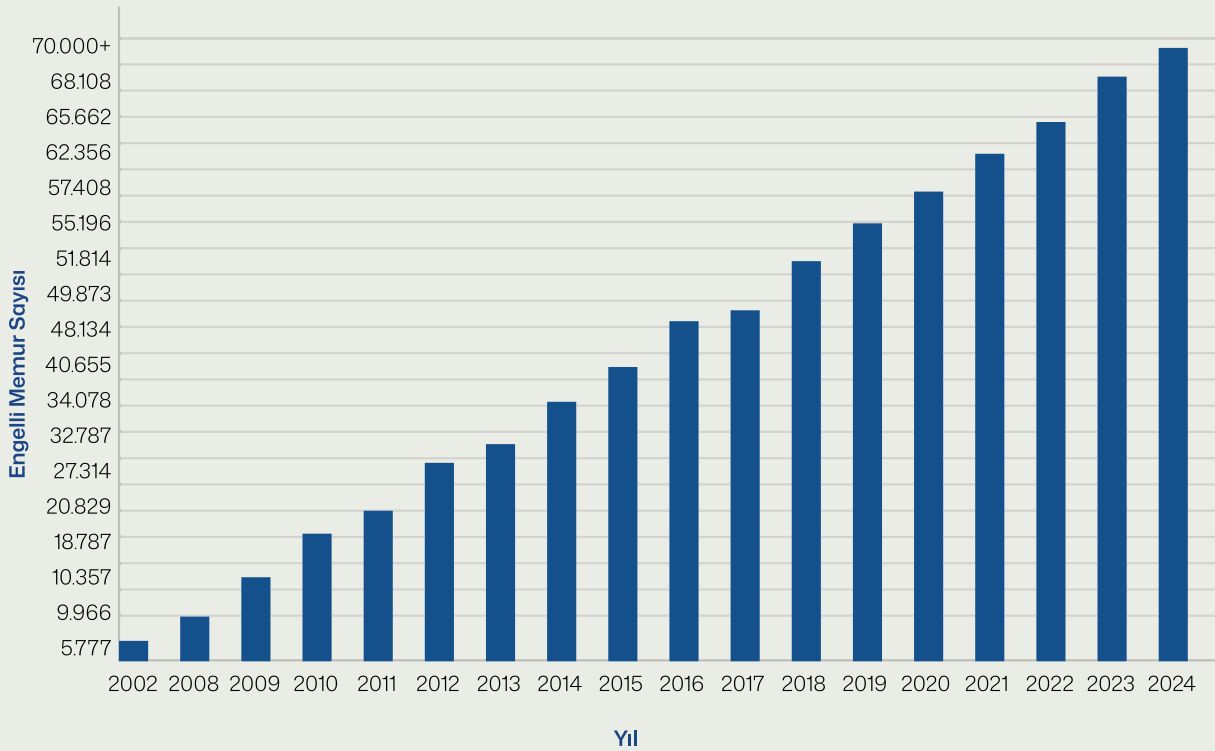
2002–2025 sürecinde engelli bireylerin istihdamına yönelik gelişmelerin tablosu şu şekildedir:

Neden önemli?

Çünkü istihdam sadece gelir elde etmek anlamına gelmemekte; aynı zamanda saygınlık, sosyal ilişkiler ve bağımsız bir yaşam kurma imkânı sunmaktadır. Bu nedenle oluşturulan sistem, “iş arayan” bir kişiyi “işte kalabilen ve ilerleyebilen” bir çalışan hâline getiren bir yol haritası ortaya koymaktadır. 2030 hedeflerinde ise bu yapının daha da güçlendirilmesi öne çıkmaktadır. Bölgesel farklılıkları azaltacak düzenlemelerin yapılması (örneğin yerel teşviklerin çeşitlendirilmesi), sektörlerle yönelik beceri eğitimlerinin iş gücü talebiyle daha uyumlu hâle getirilmesi ve engelli girişimciliğinde mikro-finans ile mentorluk desteklerinin genişletilmesi temel başlıklar arasında yer almaktadır. Bu yönde atılacak adımlarla çalışma hayatının, erişilebilirliğin en görünür ve sürdürülebilir alanı olmayı başarması amaçlanmaktadır.

Kamuda Engelli Memur Sayısı

Öne çıkan çıktı/etki özeti (2002–2025):

Kamuda engelli memur sayısında düzenli artış
(2020-2025 Ekim 82.626).

Kota yükümlülükleri:
kamu %4 (işçi statüsü), **özel sektör %3**;
kamu personeline asgari %3 (memur statüsü).

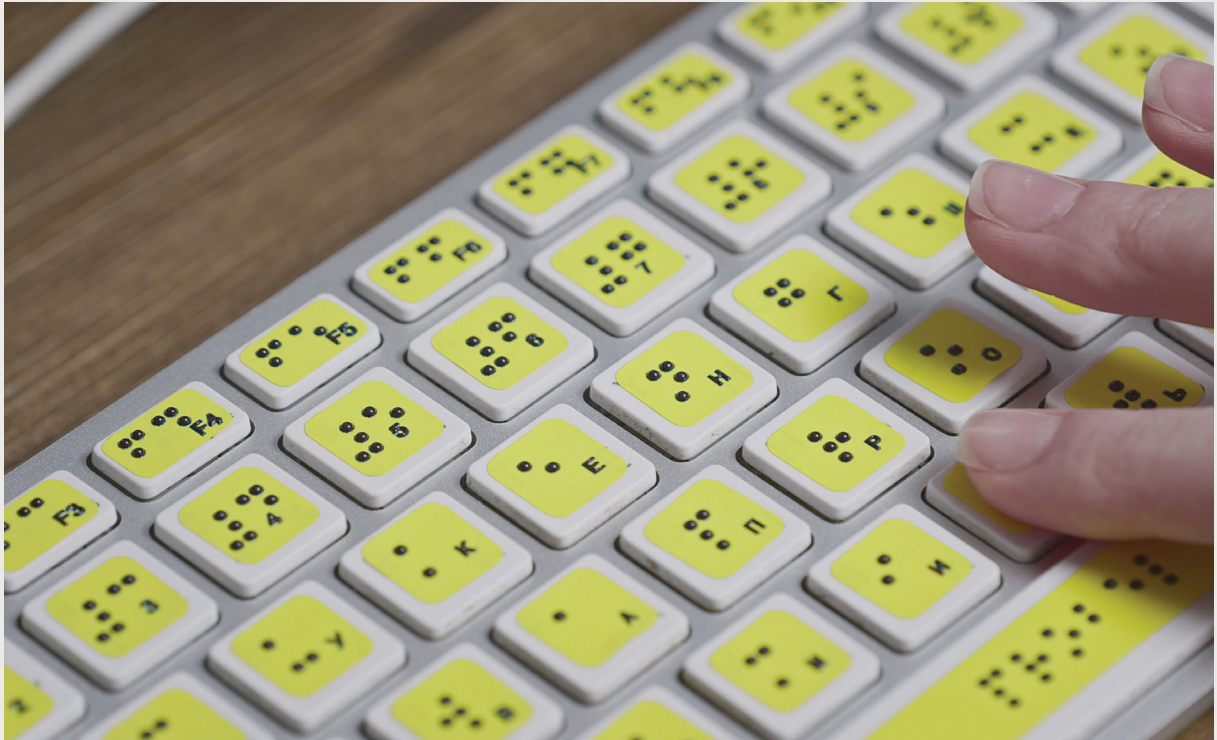
Özel sektörde istihdam teşviki güçlendirildi
(2014, prim desteği %100).

Korumalı işyerlerinde mevzuat sadeleşti;
2025 Ekim itibarıyla 16 işyeri/130 kişi
ve aylık ücret teşviki.

Erişilebilirlikte standart ve denetim
kapasitesi artırıldı
(TS 9111 revizyonu; 2024'te 5.135 denetim, 388 belge).

Sağlık Hizmetleri

Türkiye’de sağlık politikaları, 2002’den sonra engelli bireyin “hastaneden eve, evden gündelik hayata” uzanan yolculuğunu kesintisiz kılacak şekilde tasarlanmıştır. Hizmete erişim artık yalnızca tedavi değil; aynı zamanda ulaşılabilirlik, uygun iletişim ve süreklilik demektir. Bu çerçevede; birinci basamak, evde sağlık-evde bakım, fizik tedavi ve rehabilitasyon, mobil hizmetler ile 112/ALO 183 hatlarının birlikte çalıştığı bir sistemden oluşmaktadır.

Birinci basamak ilk temas noktasıdır. Aile hekimliklerinde evde muayene/izlem, randevu esnekliği, engelsiz muayene alanları ve yardımcı ekipman kullanımı gibi uyarlamalar başvuru bariyerlerini düşürmektedir. ASM ekipleri, RAM’ler ve sosyal hizmet birimleriyle birlikte sevk-yönlendirmeyi erken aşamada yaparak tedavi-bakım zincirini hızla başlatmaktadır. YAŞAM birimleri de (Sağlıklı Yaş Alma Merkezleri) özellikle yaşlı ve hareket kısıtlı gruplar için bu ilk teması güçlendirmektedir.

Evde sağlık ve evde bakım hizmetleri, hareket kısıtlı ya da yatağa bağımlı kişiler için tedavi ve izlemi haneye taşımaktadır. İl düzeyinde koordine edilen ekipler (hekim-hemşire-fizyoterapist) kronik hastalık yönetimi, yara bakımı, ilaç-tıbbi malzeme takibi, ağız-diş sağlığı uygulamaları ve gerektiğinde palyatif bakım entegrasyonu yürütmektedir.

Fizik tedavi ve rehabilitasyon tarafında hedef; tedavinin ötesine geçip işlevsellik ve bağımsız yaşamı artırmaktır. Hastane ve gündüzlü merkezlerde kişiye özgü programlar; yürüme-denge, üst/alt ekstremiteler, konuşma-yutma terapileri, el rehabilitasyonu ve yardımcı teknoloji uyarlamalarından oluşmaktadır. Çocuklarda erken dönem programları eğitimle eşgüdümlü yürüdüğünde, okul ve aile yaşamına katılım belirgin şekilde artmaktadır.

Mobil sağlık ekipleri ve saha taramaları, mekânsal engelleri olan ya da geçici barınma alanlarında yaşayan gruplara yerinde hizmet götürmektedir. Evde sağlık ve aile hekimliğiyle koordineli gezici ekipler; izlem, aşılama, tıbbi değerlendirme ve sevk işlemlerini aynı gün tamamlayabilir. Afet dönemlerinde devreye giren geçici rehabilitasyon üniteleri ve psikososyal destek ekipleri, akut evreden itibaren fonksiyon kaybını ve ikincil riskleri azaltır.

Acil ve danışma hatları erişilebilir olduğunda kriz anları daha güvenli yönetilmektedir. Bu kapsamda 112 ve ALO 183, işitme-konuşma engeli bulunan bireyler için alternatif

iletişim kanalları ve geri arama protokolleriyle çalışmakta; tıbbi müdahaleden aile içi desteğe kadar başvuruları hızlıca ilgili birimlere yönlendirmektedir. Bu hatlar, büyükşehirde yoğunluğu yönetmekte, kırsalda ise mesafeyi telafi etmektedir.

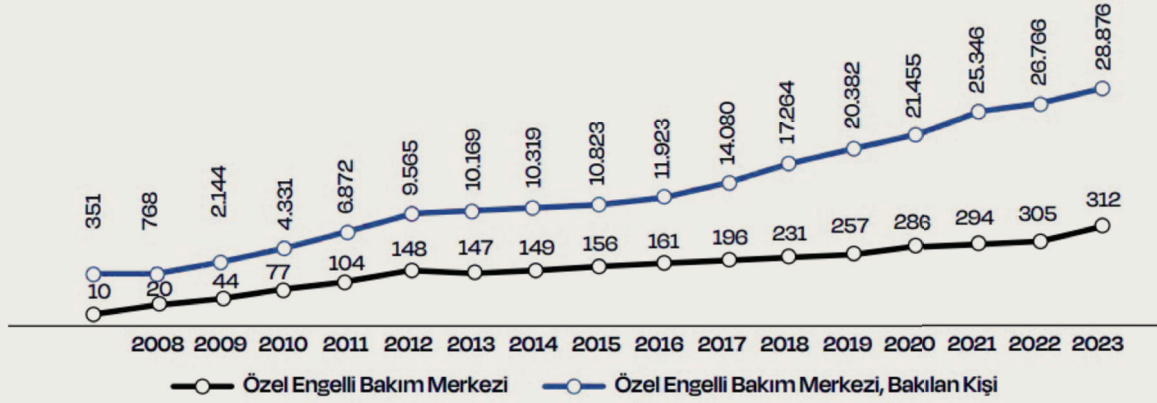
Kalite güvencesi, sistemin adil ve sürdürülebilir işlemesi için zorunludur. Bakım Hizmeti Kalite Standartları (BHKS) ile resmî/özel kuruluşlar düzenli değerlendirilmekte; böylece ülke genelinde aynı ölçütlerle hizmet kalitesi izlenmektedir. Erişilebilirlik denetimleri de bu bütünün parçasıdır: 2024'te 5.135 denetim yapılmış, 388 birim erişilebilirlik belgesi almıştır. Bu veriler, erişilebilirliğin, rutin bir kamu güvencesi olduğunu göstermektedir.

Bölgesel farklar açısından bakıldığında ise standartlar aynı, ihtiyaçlar farklıdır. Büyükşehirlerde öncelik, güçlü kapasiteyi “içeride” erişilebilir kılmak (erişilebilir muayene alanı, yönlendirme, erişilebilir web/randevu, akış yönetimi) iken; kırsal ve dağınık yerleşimli ilçelerde öncelik, hizmeti haneye ve köye taşımak (evde sağlık, mobil ekip, evde bakım desteği) ve ulaşım erişimi kolaylaştırmaktır. Hedef, aynı standart farklı ihtiyaçlara uygun araçlarla uygulamak, il ve ilçe farklarını daraltmak; ülkenin her yerinden hizmete erişimi kolaylaştırmaktır.

Evde Bakım Yardımı Yararlanıcı Sayısı

Yıl / Dönem	Yararlanıcı
2023	560.060
2024	542.619
2025	519.945

Özel Engelli Bakım Merkezleri

Kaynak: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2024 Bilgilendirme Kitapçığı

ENGELLİ BAKIM VE REHABİLİTASYON HİZMETLERİ

106

Bakanlığa Bağlı Engelli
ve Rehabilitasyon
Merkezi

317

Özel Engelli Bakım
ve Rehabilitasyon
Merkezi

137

Gündüzlü Engelli
ve Rehabilitasyon
Merkezi

145

Umut Evi

Erişilebilirlik ve Mekânsal Düzenlemeler

Türkiye, 2005 sonrasında erişilebilirliği, kamu hizmetlerinin temel kalite ölçütü olarak ele almaya başlamıştır. Bu yaklaşımın arkasındaki mantık; önce standartların belirlenmesi (TS 9111), ardından sahada düzenli denetim yapılması, uygun olanların belgelendirilmesi ve eksiklerin giderilmesidir. Bu döngü, farklı şehirlerde dağınık şekilde yürüyen iyi niyetli uygulamaları ortak bir kalite seviyesine taşımış; son yıllarda artan denetim ve belgelendirme faaliyetleri de erişilebilirliğin artık rutin bir kamu görevi hâline geldiğini göstermiştir. Bugün erişilebilirlik, “yapıldı mı, yapılmadı mı?” sorusundan çok, “hangi düzeyde ve ne kadar sürdürülebilir?” sorusuyla takip edilmektedir.

Ulaşım alanında da benzer bir bütünlük göze çarpmaktadır. Otobüs duraklarından raylı sistemlere, yaya geçitlerinden istasyon içi yönlendirmelere kadar tüm hat uçtan uca erişilebilirlik anlayışıyla tasarlanmaktadır. Peron-araç uyumu, kapı açıklıkları, sesli ve görsel bilgilendirme sistemleri ile acil tahliye düzenekleri bu standartların ayrılmaz parçalarıdır. Yüksek Hızlı Tren setlerindeki erişilebilir koltuk ve WC düzenleri ile istasyonlarda sunulan eşlik hizmetleri, erişilebilirliğin tek bir noktaya değil, başlangıçtan varışa uzanan bütün bir yolculuk deneyimine işaret ettiğini göstermektedir. Havayolu taşımacılığında ise özellikle İstanbul Havalimanı'nın ulusal ve uluslararası düzeyde erişilebilirlik akreditasyonları alması, “tasarımda erişilebilirlik + süreçte akreditasyon + sahada hizmet” zincirinin ölçülebilir bir başarıya dönüştüğünü ortaya koymuştur.

Fiziksel alandaki dönüşümün dijital karşılığı da giderek güçlenmektedir. ERDEM (Erişilebilirlik Değerlendirme Modülü), kurumlara ve işletmelere bina ve hizmetlerini kendi kendilerine tarayarak hangi noktadan başlamaları gerektiğini gösteren pratik bir kontrol paneli sunmaktadır. Erişilebilirlik Kılavuzu ise uygulayıcılara adım adım yol gösteren kapsamlı bir rehber niteliğindedir. Bu yaklaşım, web siteleri, e-Devlet

uygulamaları ve dijital yayınlar için de benimsenmektedir. Altyazı, Türk İşaret Dili desteği, ekran okuyucu uyumluluğu, yeterli kontrast ve klavye ile kullanılabilirlik gibi ölçütler giderek dijital tasarımın başlangıç aşamasında yer alan temel unsurlar hâline gelmektedir. Böylece bilgiye ve hizmetlere erişim, fiziksel mekânlardan dijital platformlara uzanan ortak bir erişilebilirlik ilkesi etrafında bütünleşmektedir.

Yerelde kapasiteyi artıran eğitim programları ise bu sürecin çoğu zaman görünmeyen ancak kritik önem taşıyan bileşenidir. Belediyeler ve kamu kurumlarına yönelik atölyeler sayesinde erişilebilirlik, yalnızca teknik ekiplerin sahip olduğu bir uzmanlık alanı olmaktan çıkarak; planlamacılar, sosyal medya yöneten ekiplerine kadar herkesin günlük iş akışının doğal bir parçası hâline gelmektedir. Bu sayede bir kültür merkezinin biletleme süreci, seyirci akışı, oturma düzeni ve içerik sunumu tek bir bütünün parçaları olarak ele alınabilmekte; erişilebilirlik sonradan eklenen bir “katman” değil, tasarımın başlangıç ilkesi hâline dönüşmektedir.

Kısacası: Türkiye’de standart, denetim ve belgelendirme süreçleri artık kurumsal bir bütünlük içinde ilerlemektedir. Ulaşımındaki somut iyileştirmeler, dijital ortamda ölçülebilir araçların yaygınlaşması ve yerelde güçlenen kapasite, erişilebilirliği her yıl yeniden doğrulanan bir kamu güvencesi hâline getirmektedir. Bugün amaç yalnızca engelleri azaltmak değil; engelsizliği en baştan tasarlamak şehrin giriş kapısından bir mobil uygulamanın ekranına kadar bütüncül bir deneyim oluşturmak olarak şekillenmektedir.

Erişilebilirlik Denetimi ve Belge Sayıları Tablosu

Yıl	Erişilebilirlik Denetim Sayısı	Erişilebilirlik Belgesi Sayısı
2017	4.797	184
2018	7.225	301
2020	1.142	730
2021	2.020	308*
2022	3.112	680 (bir önceki yıl verisi olarak 2023 FR içinde geçiyor)
2023	4.417	357
2024	5.135	388
2014 - 2025	64.575 (toplam)	3.992 (toplam)

*Erişilebilirlik Belgesi sayısı 2020’de 730 iken 2024’te 388’dir, ancak bu düşüş “standartların sıkılaştırılması ve yüksek kalite kontrolü” olarak raporlarda açıklanmaktadır.

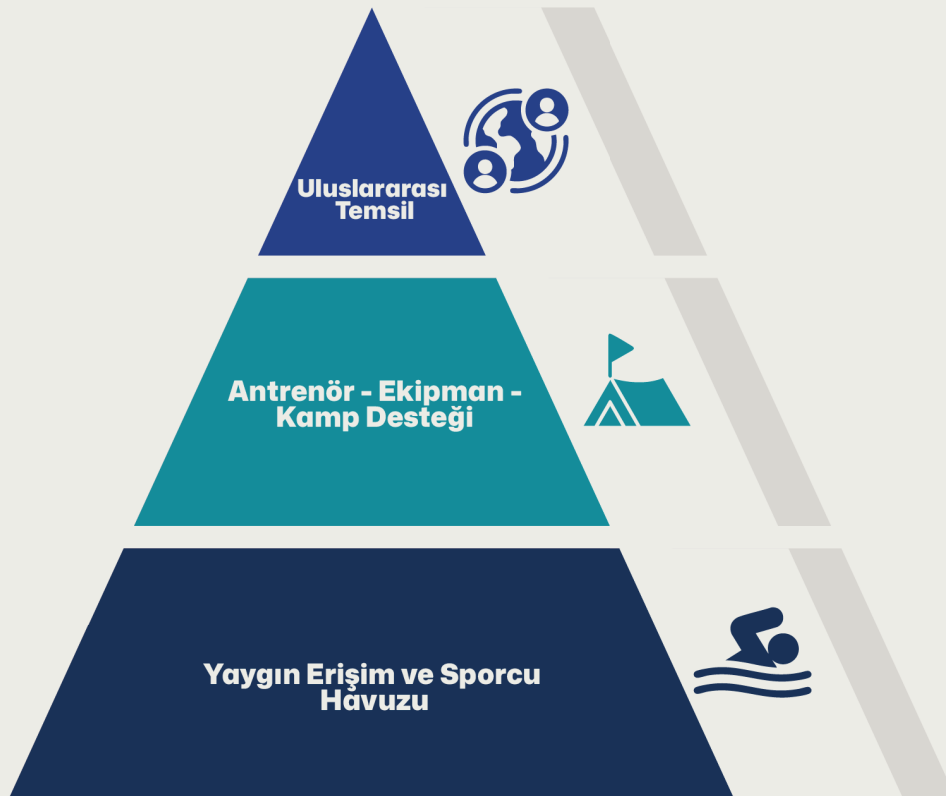
Örnek Uygulama – İstanbul Havalimanı

Avrupa’da “Accessible Airport” (2021), dünyada ilk “Accessibility Enhancement” akreditasyonu (2022) ve “Ulaşımında Erişilebilirlik” ulusal ödülü (2024) ile, planlamadan operasyonlara uzanan erişilebilirlik standardını kanıtlamıştır.

Kültürel ve Sportif Katılım

Katılımın en görünür alanları kültür ve spordur. Türkiye, son yirmi yılda bu anlamda faaliyetleri yaygınlaştıran, erişimi kolaylaştıran ve başarıyı görünür kılan adımlar attı. Bu çalışmalarla, sadece etkinlik takvimi doldurulmamış; bir gencin sahneye çıkabilmesi, bir sporcunun tesise rahatça girebilmesi, bir izleyicinin altyazı veya sesli betimlemeyle içeriği eşit şekilde deneyimlemesi amaçlanmıştır. Spor tarafında federasyon yapıları ve altyapı güçlendirilmekte; millî takımların düzenli kampları, belediye spor okulları ve erişilebilir tesis yatırımlarıyla Paralimpik ve Deaflympics hareketine katılım istikrarlı biçimde artmaktadır. Bu piramidin tabanında yaygın erişim ve sporcu havuzu, ortasında antrenör -ekipman- kamp desteği, zirvede ise uluslararası temsil bulunmaktadır.

Paralimpik branşlarda kazanılan madalyalar, sistemli hazırlığın sonucudur. Kulüp-okul-federasyon üçgeni aynı hedef etrafında birleştiğinde, bir sporcunun başlama, sürdürme ve ilerleme hattı belirginleşmektedir. Yerelde açılan erişilebilir spor alanları, havuz ve salon düzenlemeleri, rehber/işaret dili eşliğinde verilen antrenmanlar bu hattın önemli halkalarıdır.

Kültür-sanat cephesinde başarı, mekân ve içeriğin birlikte erişilebilir olmasından gelmektedir. Salon, müze, kütüphane ve sergi mekânlarında fiziksel

erişim iyileşirken; içerikte altyazı, Türk işaret dili çevirisi ve sesli betimleme yaygınlaşmaktadır. Burada vurgulanan erişilebilirlik, bir tiyatro oyununun yalnızca sahnede değil, biletlemekten koltuk düzenine, acil tahliyeden fuaye yönlendirmelerine kadar tek akışta planlanması demektir. Dijital kültür içeriklerinde de erişilebilir altyapı (erişilebilir video oynatıcılar, kontrast/alt yazı seçenekleri, ekran okuyucu uyumlu e-yayınlar) standart hâline gelmektedir. Böylece “etkinliğe gelebilen” ile “gelemeyen” arasındaki farkı dijital köprüler kapatmakta; çevrim içi sergiler, canlı yayınlar ve arşivler daha çok kişiye ulaşmaktadır. Bu dönüşüm, günlük hayattaki küçük temas noktalarında da kendini göstermektedir. Bir festivalin program kitapçığının erişilebilir PDF olarak sunulması, bir konserin betimlemeli seansının duyurulması, bir belediye kültür merkezinde asimetrik oturma planlarının tekerlekli sandalye alanlarına göre düzenlenmesi gibi örnekler son dönem faaliyetlerindendir. Müzelerde dokunsal rota ve kılavuz yüzeyler, kütüphanelerde erişilebilir e-kitap koleksiyonları bu omurgayı günlük hayata taşımaktadır.

Ulusal eylem planları kültür ve sporu hak temelli katılım çerçevesinde ele almakta; kurumlara, “mekânı erişilebilir yapma, içeriği erişilebilir üretme, iletişimi erişilebilir duyurma” gibi somut görevler yüklemektedir. Bu sayede, bir etkinliğin davetiyesi, afişi, web sayfası ve biletleme süreci de aynı ilkeye göre düzenlenmektedir. Sonuç olarak kültürel ve sportif katılım artık “ayrı bir alan” değil, gündelik hayatın ana akışıdır.

Türkiye'nin son yıllarda yakaladığı ivme, bu üçlü şemanın kalıcılaştığını göstermektedir. Unutulmamalıdır ki kültür ve spor, yalnızca eğlence ya da performans aracı değil aynı zamanda eşit vatandaşlık duygusunun en güçlü sonucudur.

Spora Erişim: Ulusal Eylem Planı Tedbirleri

Nedir?

2023–2025'te spor malzemesine eşit erişim, çalışanlar için günlük egzersiz imkânı, sporun faydaları konusunda eğitim yaklaşımını içermektedir.

Neden önemli?

Spor, “hobi” değil **hak** olarak kurumlar arası somut görevlerle güvenceye alınmaktadır.

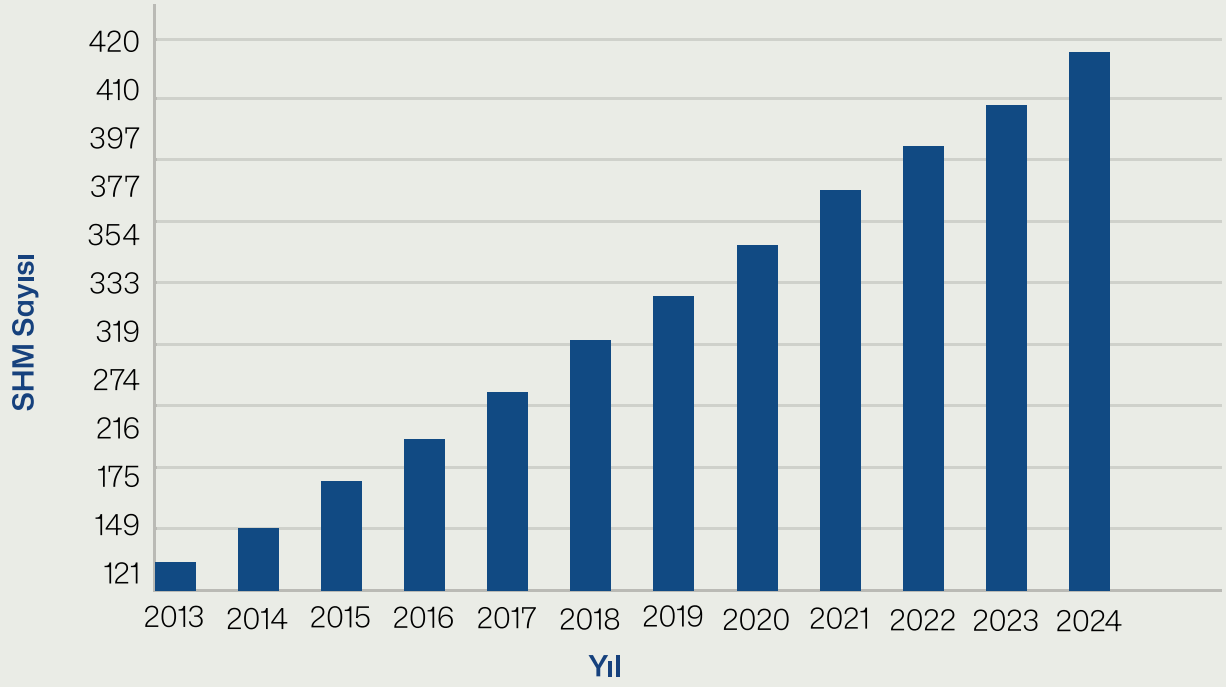
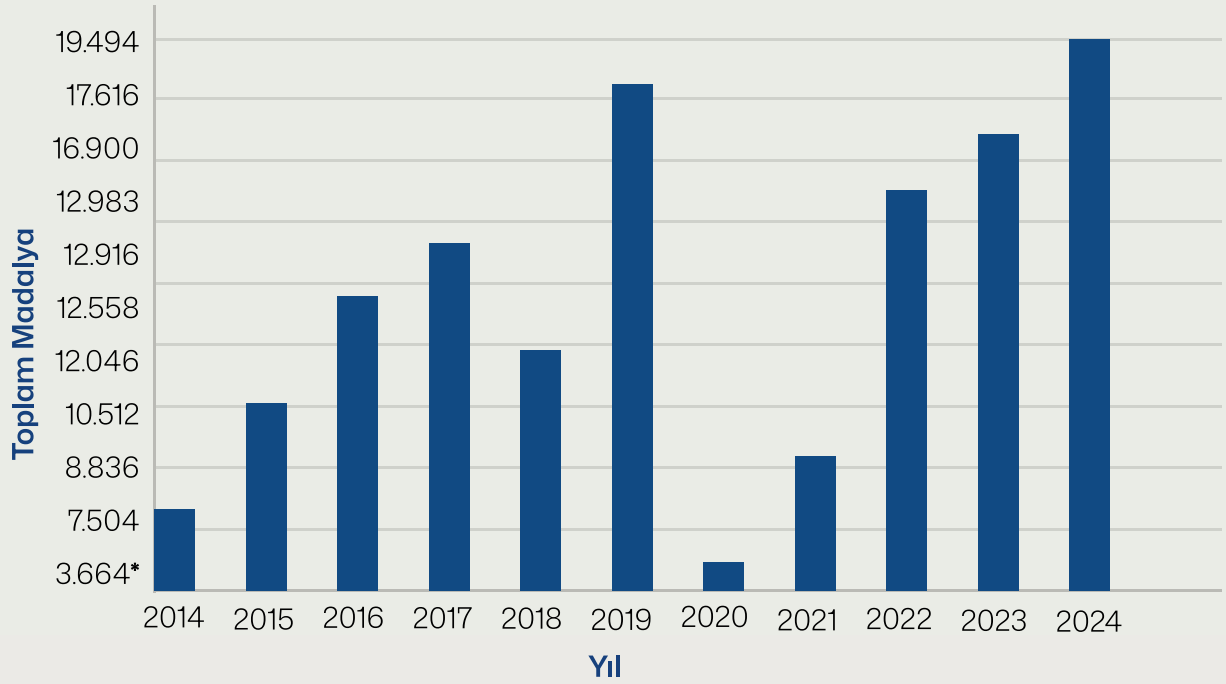
Kültür Mekânlarında Standart + Belge

Nedir?

TS 9111 standardı ve **Erişilebilirlik Belgesi** uygulaması; denetimlerini içeren uygulamadır. 2024'te **5.135 denetim düzenlenmiş 388 belge** verilmiştir.

Neden önemli?

Bu uygulama sayesinde tiyatro, konser salonu, kütüphane gibi mekânlar **ölçülebilir bir kalite anlayışına sahip olmaktadır.**

Sosyal Hizmet Merkezleri (SHM) Sayısı**2014–2024 Engelli Sporcular – Yıllık Madalya Toplamları**

*COVID pandemisi dönemi

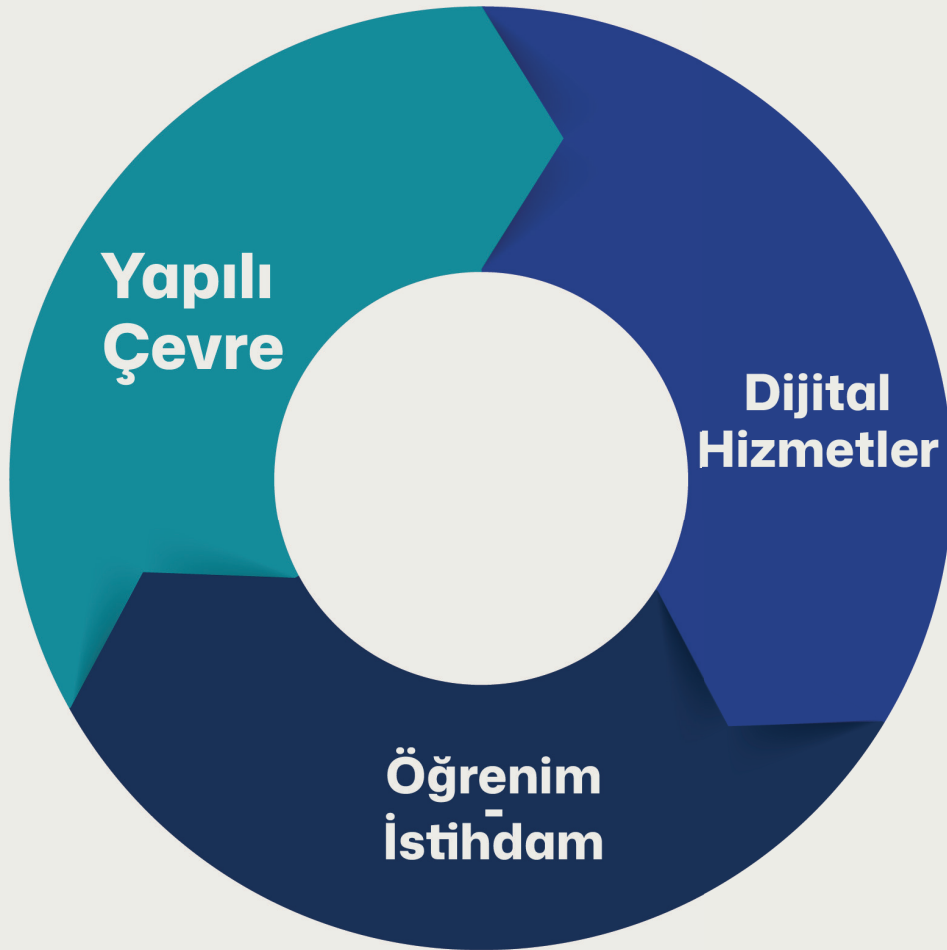
Paralimpik Oyunları – Yıllara Göre Madalya Sayıları

Yıl	Altın	Gümüş	Bronz	Toplam
2004	1	0	1	2
2008	1	0	1	2
2012	1	4	4	9
2016	3	1	5	9
2020	2	5	9	16
2024	6	11	12	29

Gelecek Perspektifi

2030 dönemine yönelik yaklaşım, erişilebilirliğin proje bazlı uygulamalardan çıkarılarak kamu hizmetlerinin varsayılan kalite standardı hâline getirilmesini öngörmektedir. Bu yaklaşım; yapılı çevre, dijital hizmetler ve öğrenim-istihdam döngüsü olmak üzere üç eksenle eşgüdümlü ilerlemeyi gerektirir.

Yapılı çevre boyutunda yeni yapılaşma, kentsel dönüşüm ve ulaşım yatırımlarının evrensel tasarım ilkelerine göre planlanması amaçlanmıştır. Kaldırım, yaya geçidi, istasyon, toplu taşıma araçları zinciri “uçtan uca erişilebilir güzergâh” anlayışıyla ele alınmalı; acil durum ve afet senaryoları (toplanma alanı, tahliye, yönlendirme) erişilebilirlik kriterleriyle bütünleştirilmelidir. Yerel idarelerde teknik kapasiteyi artıran kısa eğitim programları ve kontrol listeleri, uygulama tutarlılığını güçlendirecektir.

Dijital hizmetlerde hedef, erişilebilirliğin tasarımının başlangıç aşamasında içselleştirilmesidir. Kamu internet siteleri ve e-Devlet süreçlerinde altyazı, Türk işaret

dili, ekran okuyucu uyumu, klavye ile kullanılabilirlik ve kontrast kriterleri kurumsal standartlara bağlanmalı; canlı yayınlarda erişilebilirlik katmanları (altyazı/TİD), kurumsal dokümanlarda erişilebilir PDF/EPUB üretimi ve mobil uygulamalarda erişilebilir navigasyon yaygınlaştırılmalıdır.

Öğrenim-istihdam ekseninde, erken tanılama ve yönlendirme ile başlayan destekler, mesleki eğitimde gerçek iş ortamı uygulamaları, işbaşı koçluğu ve makul düzenlemeler ile tamamlanmalıdır. Kamu-özel-sivil toplum iş birlikleri aracılığıyla sektör bazlı beceri programları, engelli girişimciliğine yönelik mikro-finans ve mentorluk paketleri ile uzaktan/hibrit çalışma düzeninde erişilebilir insan kaynakları süreçlerinin standartlaştırılması, “okuldan işe geçiş”in kesintisiz yönetilmesine hizmet edecektir.

Afet ve kriz yönetiminde, bilgi, barınma, sağlık ve psikososyal destek hizmetlerinin ilk andan itibaren erişilebilir olarak sunulması kurumsal bir gereklilik olarak ele alınmalıdır. Uyarı sistemleri, tahliye planları, geçici barınma ve mobil sağlık-rehabilitasyon hizmetleri erişilebilirlik standartlarıyla uyumlu tasarlanmalı; ilgili kurumlar arası koordinasyon düzenli tatbikatlarla güçlendirilmelidir.

İzleme-değerlendirme ve tedarik mekanizmaları, kalitenin sürdürülebilirliği için belirleyicidir. Erişilebilirlik denetimlerinin dijital platformlara taşınması, açık gösterge panoları ile il ve kurum bazında ilerlemenin düzenli olarak yayımlanması ve kamu alımlarında erişilebilirlik koşullarının zorunlu ihale kriteri hâline getirilmesi, uygulamanın yaygınlığı ve niteliğini artıracaktır.

Yeni teknolojilerin yaygınlaştırılmasında ölçüt, “yenilik” değil kullanıcı kazanımı olmalıdır. Destek teknolojileri (ekran okuyucular, işitsel döngü sistemleri, alternatif ve artırılmış iletişim araçları), yapay zekâ tabanlı altyazı/çeviri ve kişiselleştirilebilir arayüzlerin mahremiyet ve güvenlik ilkelerine uygun biçimde kamu hizmetlerine entegrasyonu, erişimi ve verimliliği birlikte yükseltecektir.

Sonuç olarak, 2030 perspektifi; standartların baştan uygulanması, denetim ve belgelendirmenin rutinleşmesi, dijital hizmetlerin tasarımdan başlayarak erişilebilir şekilde kurgulanması, öğrenim-istihdam geçişlerinin kurumsallaşması ve kriz anlarında kapsayıcılığın hazır tutulması ilkeleri üzerine inşa edilmiştir. Bu yaklaşım, erişilebilirliği bütün idare düzeylerinde ölçülen, raporlanan ve tedarik süreçleriyle desteklenen kalıcı bir kamu güvencesine dönüştürmeyi hedeflemektedir.

2030 ENGELSİZ VİZYON

Kimseyi Geride Bırakmayan Türkiye

Vizyon

Engelli bireylerin eşit vatandaşlar olarak potansiyellerini gerçekleştirebildikleri, kapsayıcı ve erişilebilir bir toplum inşa etmek.

Temel İlkeler

- İnsan onuru ve bireysel özerkliğe saygı
- Ayrımcılığın önlenmesi
- Toplumsal yaşama tam ve etkin katılım
- Engelliliğin, insan çeşitliliğinin bir parçası olarak kabulü
- Fırsat eşitliği ve erişilebilirlik
- Kadın-erkek eşitliği
- Engelli çocukların gelişim kapasitesine ve kimliklerine saygı

Kapsam

Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerindeki kayıp ya da kayıplar nedeniyle, topluma eşit koşullarda katılımı tutum ve çevre koşullarıyla kısıtlanan tüm bireyleri ve ailelerini kapsamaktadır.

Yaklaşım

Ana akımlaştırma: Tüm politika ve hizmetlerde engelliliğin baştan itibaren dikkate alınması

Çift yönlü yaklaşım: Hem genel hizmetlerin erişilebilir olması hem de engel türüne göre özel tedbirler

Çok taraflı iş birliği: Kamu, yerel yönetimler, STK'lar, üniversiteler, özel sektör ve engellilerin ortak çalışması

Katılım: Engellilerin, kendilerini ilgilendiren tüm karar süreçlerine aktif katılımı

Veriye dayalı izleme: Engellilik temelinde ayrıştırılmış veriyle politika izlemesi

2030'a Kadar 8 Ana Politika Alanı

1 İçermeci ve Erişilebilir Toplum

- Toplumsal tutumların hak temelli dönüşümü
- Kamusal alan, ulaşım, konut, bilgi ve iletişim teknolojilerinin erişilebilirliği

2 Hakların Korunması ve Adalet

- Engelliliğe dayalı ayrımcılığın kaldırılması
- Adalet ve siyasal yaşama bağımsız ve eşit erişim

3 Sağlık ve İyilik Hâli

- Herkesle birlikte nitelikli, erişilebilir ve karşılanabilir sağlık hizmeti
- Önleme, erken müdahale ve rehabilitasyonun güçlendirilmesi

4 Kapsayıcı Eğitim

- Öğrencinin ortama değil, ortamın öğrenciye uyum sağladığı eğitim
- Erken çocukluktan itibaren, her kademedede erişilebilir ve kapsayıcı eğitim

5 Ekonomik Güvence

- Mesleki yönlendirme ve eğitim fırsatları
- Açık, bütünleştirici ve erişilebilir istihdam ile girişimcilik desteği

6 Bağımsız Yaşam

- Aileyi güçlendiren ve bireyin bağımsızlığını destekleyen bakım modelleri
- Destek teknolojilerine erişim ve sürdürülebilir finansman sistemi

7 Afet ve İnsani Bakımdan Acil Durumlar

- Afet risk azaltma, müdahale ve iyileştirme süreçlerinin engelli bireyler için erişilebilir ve kapsayıcı tasarlanması

8 Uygulama ve İzleme

- Güçlü veri ve istatistik altyapısı
- Çok taraflı, katılımcı ve şeffaf izleme-değerlendirme mekanizması

2002-2025 dönemi, engellilik alanında “yardım merkezli” yaklaşımdan hak temelli ve erişilebilirlik odaklı bir kamu mimarisine geçişin dönemi olmuştur. Bu dönüşümün hukuki omurgasını 5378 sayılı Kanun ile CRPD’nin onayı; kurumsal omurgasını ise erişilebilirlik denetim-belgelendirme sistemi, E-KPSS, kota-teşvik mekanizmaları, korumalı iş yerleri ve ulusal eylem planları oluşturmaktadır. Eğitimde kapsayıcı modelin ana akımlaşması, istihdamda merkezî yerleştirme ve teşviklerin birlikte hareket etmesi, sağlık-bakım hizmetlerinde evde sağlık ve rehabilitasyon ağlarının yaygınlaşması ve kamusal mekânlarla dijital hizmetlerde ölçülebilir erişilebilirlik standartlarının yerleşmesi, tabloyu belirgin biçimde değiştirmektedir.

Sunulan bu çerçeve üç açıdan kalıcı bir kapasite inşa etmektedir:

- Hukuki ve yönetişimsel kapasite: Hakların tanımlandığı, sorumluluk-izleme-raporlama döngüsünün kurumsallaştığı bir yapı.
- Operasyonel kapasite: Standart (TS 9111), denetim-belge, ERDEM gibi araçlarla sahada düzenli işleyen süreçler.
- Sosyal etki kapasitesi: Kapsayıcı eğitim, işe erişim ve işte kalış, bağımsız yaşam ve dijital katılımın eş zamanlı güçlenmesi.

Bununla birlikte bölgesel farklılıkları azaltan yerel kapasite, özel sektörde makul düzenlemelerin standartlaşması, veri kalitesinin artmasıyla ölçülebilir hedeflerin daha hassas izlenmesi ve afet-kriz yönetiminde erişilebilirliğin ilk andan itibaren güvenceye alınması ana hedefler arasındadır.

Sonuç olarak; elde edilen kazanımlar, standart-denetim-teşvik-izleme dörtlüsüyle desteklenen bir iradenin ürünüdür. 2030 ufkunda amaç, erişilebilirliği “proje” olmaktan çıkarıp kamu hizmetinin varsayılan kalitesi hâline getirmek; yani kaldırımdan ekrana, sınıftan işyerine kadar her adımda aynı ilkeyi işletmektir. Bu yaklaşım sürdürüldükçe, engelli bireylerin eşit vatandaşlık zemini güçlenecek; Türkiye’nin uluslararası alandaki görünürlüğü de, “kimseyi geride bırakmayan” bir hizmet standardıyla pekişecektir.

Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığının Erişilebilir İletişim Uygulamaları

Bu bilgi paketinde anlatılan hak temelli engellilik mimarisinin önemli uygulayıcılarından biri de Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığıdır. Başkanlık, yürüttüğü çalışmalarla hem dijital kamu hizmetlerinde erişilebilirliği güçlendirmekte hem de engelli bireylerin bilgiye, başvuru mekanizmalarına ve kamusal tartışmalara eşit koşullarda katılımını desteklemektedir. Bu çerçevede hayata geçirilen “Engelsiz CİMER” uygulaması, “Kulak Ver” sesli kitap platformu ve “Engelsiz Erişim ve İletişim” kılavuzu, ulusal erişilebilirlik vizyonunun iletişim alanındaki somut çıktıları niteliğindedir.

Engelsiz CİMER

Nedir?

Görme, işitme ve konuşma engelli vatandaşların CİMER’e erişimini sağlayan ekran okuyucu uyumlu ve görüntülü işaret dili destekli başvuru sistemi.

Nasıl çalışır?

- Görme engelliler ekran okuyucularla başvuru yapabilir.
- İşitme/konuşma engelliler Engelsiz 112 uygulaması üzerinden görüntülü başvuru ile erişim sağlar.
- Cevaplar işaret dili tercümesiyle görüntülü olarak iletilir.

Neden önemli?

- Kamuya erişimde dijital eşitlik sağlar.
- 6 milyon yıllık başvurunun tüm engel grupları için erişilebilir olması sağlanır.
- “Millet-devlet iletişim köprüsünün” herkes için erişilebilir hâle gelmesini destekler.

“KulakVer” Sesli Kitap Platformu

Nedir?

Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığının yayınlarını sesli kitap, sesli betimleme ve çok dilli içerik formatında sunan dijital platform.

Nasıl çalışır?

- Yayınlar web ve mobil uygulama üzerinden dinlenebilir.
- Eserler Türkçe, İngilizce, Almanca, Arapça ve Rusça seçenekleriyle erişilebilir.
- Görsel içerikler için detaylı sesli betimleme hazırlanmıştır.

Neden önemli?

- Görme engelli bireyler için bilgiye eşit erişim sağlar.
- Kamusal yayıncılıkta erişilebilir dijital içerik üretimini standartlaştırır.
- Çok dilli içeriklerle uluslararası erişilebilirliği güçlendirir.

Engelsiz Erişim ve İletişim Kılavuzu

Nedir?

Medya ve iletişim alanında erişilebilirlik standartlarını belirleyen kapsamlı rehber.

Neden önemli?

- İşaret dili, altyazı, Braille, ekran okuyucu uyumluluğu gibi alanlarda ulusal standart oluşturur.
- Erişilebilir dijital iletişimin kurumsal kapasitesini artırır.

Kaynakça

- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (n.d.). 2030 Engelsiz Türkiye Vizyon Belgesi. Ankara: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2018). 2018 yılı faaliyet raporu. Ankara: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2021). 2021 yılı faaliyet raporu. Ankara: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2023). Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı (2023–2025). Ankara: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2024). 2023 yılı faaliyet raporu. Ankara: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2024). Türkiye geneli bilgilendirme kitapçığı 2024. Ankara: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2024, Aralık). İstatistik bülteni (veri tablosu). Ankara: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2025). 2024 yılı faaliyet raporu (28.02.2025). Ankara: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2019). 2019 yılı faaliyet raporu. Ankara: AÇSHB.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2020). 2020 yılı faaliyet raporu. Ankara: AÇSHB.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2011). 2011 yılı faaliyet raporu. Ankara: ASPB.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2012). 2012 yılı faaliyet raporu. Ankara: ASPB.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2013). 2013 yılı faaliyet raporu. Ankara: ASPB.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2014). 2014 yılı faaliyet raporu. Ankara: ASPB.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2015). 2015 yılı idare faaliyet raporu. Ankara: ASPB.

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2016). 2016 yılı faaliyet raporu. Ankara: ASPB.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2011). 2011 yılı faaliyet raporu.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2012). 2012 yılı faaliyet raporu.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2013). 2013 yılı faaliyet raporu.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2014). 2014 yılı faaliyet raporu.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2015). 2015 yılı idare faaliyet raporu.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2016). 2016 yılı faaliyet raporu.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2018). 2018 yılı faaliyet raporu.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2019). 2019 yılı faaliyet raporu.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2020). 2020 yılı faaliyet raporu.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2021). 2021 yılı faaliyet raporu.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2022). 2022 yılı faaliyet raporu.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2023). 2023 yılı faaliyet raporu.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2024). 2024 yılı faaliyet raporu.
- Council of the European Union. (1986). Council Recommendation of 24 July 1986 on the employment of disabled people. Brussels: Council.
- Council of the European Union. (1990). Integration of children and young people with disabilities into ordinary education. Brussels: Council.
- European Commission. (1999). Equal employment opportunities for people with disabilities. Brussels: European Commission.
- European Commission. (2000). Barrier-free Europe: Policy note. Brussels: European Commission.
- European Commission. (2000). The Charter of Fundamental Rights of the European Union. Brussels: European Commission.

- European Commission. (2003). A Europe accessible for all: Towards a barrier-free Europe for people with disabilities. Brussels: European Commission.
- European Commission. (2003). Costs and benefits of discrimination. Brussels: European Commission.
- European Commission. (2005). Equality, diversity and enlargement. Brussels: European Commission.
- European Commission. (2006). EQUAL – New ways of tackling discrimination. Brussels: European Commission.
- European Commission. (2007). Attitudes of Europeans towards disability. Brussels: European Commission.
- European Commission. (2009). Discrimination in Europe: Highlights. Brussels: European Commission.
- International Labour Organization. (1955). Recommendation No. 99: Vocational rehabilitation (disabled). Geneva: ILO.
- International Labour Organization. (1983). Recommendation No. 168: Vocational rehabilitation and employment (disabled persons). Geneva: ILO.
- International Labour Organization. (1983). Vocational rehabilitation and employment (disabled persons): Convention C159 & guidance. Geneva: ILO.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2006–2007). Milli Eğitim İstatistikleri – Örgün Eğitim 2006–2007.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2007–2008). Milli Eğitim İstatistikleri – Örgün Eğitim 2007–2008.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2008–2009). Milli Eğitim İstatistikleri – Örgün Eğitim 2008–2009.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2009–2010). Milli Eğitim İstatistikleri – Örgün Eğitim 2009–2010.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2010–2011). Milli Eğitim İstatistikleri – Örgün Eğitim 2010–2011.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2013–2014). Milli Eğitim İstatistikleri – Örgün Eğitim 2013–2014.

- Milli Eğitim Bakanlığı. (2014–2015). Milli Eğitim İstatistikleri – Örgün Eğitim 2014–2015.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2015–2016). Milli Eğitim İstatistikleri – Örgün Eğitim 2015–2016.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2016–2017). Milli Eğitim İstatistikleri – Örgün Eğitim 2016–2017.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018–2019). Milli Eğitim İstatistikleri – Örgün Eğitim 2018–2019.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2019–2020). Milli Eğitim İstatistikleri – Örgün Eğitim 2019–2020.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2020–2021). Milli Eğitim İstatistikleri – Örgün Eğitim 2020–2021.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2021–2022). Milli Eğitim İstatistikleri – Örgün Eğitim 2021–2022.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2022–2023). Milli Eğitim İstatistikleri – Örgün Eğitim 2022–2023.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2023–2024). Milli Eğitim İstatistikleri – Örgün Eğitim 2023–2024.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2024–2025). Milli Eğitim İstatistikleri – Örgün Eğitim 2024–2025.
- T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Spor Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2025). İstatistikler. <https://shgm.gsb.gov.tr/Sayfalar/175/105/Istatistikler>
- Türk Standardları Enstitüsü. (2016). 2016 yılı idare faaliyet raporu.
- Türk Standardları Enstitüsü. (2017). 2017 yılı faaliyet raporu.
- Türk Standardları Enstitüsü. (2018). 2018 yılı faaliyet raporu.
- Türk Standardları Enstitüsü. (2019). 2019 yılı faaliyet raporu.
- Türk Standardları Enstitüsü. (2020). 2020 yılı idare faaliyet raporu.
- Türk Standardları Enstitüsü. (2021). 2021 yılı idare faaliyet raporu.
- Türk Standardları Enstitüsü. (2022). 2022 yılı idare faaliyet raporu.
- Türk Standardları Enstitüsü. (2023). 2023 yılı idare faaliyet raporu.
- Türk Standardları Enstitüsü. (2018–2022). TSE stratejik planı.
- UNESCO. (1960). Convention against Discrimination in Education. Paris: UNESCO.

- UNESCO. (1994). The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education. Paris: UNESCO.
- UNESCO/UNICEF. (1990). World Conference on Education for All: Meeting basic learning needs. Paris: UNESCO.
- United Nations. (1948). Universal Declaration of Human Rights. Paris: United Nations.
- United Nations. (1966). International Covenant on Civil and Political Rights. New York, NY: United Nations.
- United Nations. (1966). International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. New York, NY: United Nations.
- United Nations. (1971). Declaration on the Rights of Mentally Retarded Persons. New York, NY: United Nations.
- United Nations. (1975). Declaration on the Rights of Disabled Persons. New York, NY: United Nations.
- United Nations. (1982). World Programme of Action concerning Disabled Persons. New York, NY: United Nations.
- United Nations. (1991). Principles for the protection of persons with mental illness and the improvement of mental health care. New York, NY: United Nations.
- United Nations. (1995). The Copenhagen Declaration and Programme of Action. New York, NY: United Nations.
- United Nations. (2006). Convention on the Rights of Persons with Disabilities. New York, NY: United Nations.
- United Nations. (n.d.). UN child rights overview (background note). New York, NY: United Nations.
- Waddington, L. (2002). Definition of disability in Europa. Brussels: European Commission.
- (Çalışma raporu). (n.d.). Compilation of international legal frameworks.
- (Saha raporu). (n.d.). Otizmli çocuklar – özel eğitim odaklı rapor.

